

наредна три поглавља политичкој инструментализацији традиције, историјским и друштвеним основама традиционалистичких политичких покрета у Србији, као и употреби народских наратива о српској неслози и нејединству.

У **Закључку**, Наумовић констатује да је из вишевековне потчињености Срба страним елитама, "проишло непостојање старог режима који би се обнављао после револуције". Зато, "српска револуција" има "карактер ослободилачког рата од османског режима, а не социјалног преврата који сасвим преокреће односе између локалних друштвених слојева". Услед тога, српски неотрационализам не треба промишљати "као политички сан о рестаурацији развлашћене аристократије, већ пре као производ српске интелектуалне елите у настајању, која је идеје црпла из симболичког језгра које се састојало из историјских сећања о средњовековној слави, претварајући их у симболички инструмент за легитимисање свих оних жртава коју је једина постојећа социјална база новонастајуће националне државе – аутархично сељаштво – морала да претрпи" (стр. 299 – 300).

Такође, Наумовић описује однос српских парламентарних странака према употреби симбола као "*волунтаристички инструментализам*" који нарочито долази до изражаја приликом изборних кампања, веома важних догађања и "промене опште политичке оријентације странака". Тако је потврђена "инконзистентност односа српских политичких странака према традицији и традиционалним симболима", док је "традиционалистички фундаментализам" присутан само код маргиналних партија. Зато, Наумовић закључује да је његово истраживање потврдило

"онај део иницијалних хипотеза према којем неотрационалистичку реторику савремених парламентарних политичких странака у Србији треба тумачити као превасходно инструменталну, у смислу да је мотивисана политичким успехом за који се претпоставља да ће га донети употреба одређених традиционалних симбола и вредности" (стр. 301 – 303).

Ова књига несумњиво представља изузетно важан допринос српској етнологији/антропологији (што је потврђено и наградом "Душан Бандић"), а била би велика штета ако се за њу не би заинтересовала и међународна научна јавност. Зато се треба надати да ће овај будући класик српске политичке антропологије бити преведен на неке од светских језика.

Владимир Рубић

Ivan Kovačević. 2009. *Urbane legende. Ogleđi iz američkog folklorā.* Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Etnološka biblioteka knj. 39. 154 strana.

Knjiga *Urbane legende* dr Ivana Kovačevića predstavlja skup eseja o "klasičnim" urbanim legendama, koje su danas deo ne samo američkog već i globalnog folklorā. U uvodnom poglavlju *Proučavanje američkog folklorā u Srbiji* autor ukazuje na promene koje su se desile u naučnom radu u poslednjoj deceniji XX veka uspostavljanjem interneta kao globalne mreže (veliko povećanje dostupnih informacija i brzine njihovog pribavljanja) opisujući ih kao "povratak kabinet-skog rada". Razvoj informacionih tehnologija omogućio je istraživanje udaljenih delova sveta koji su ranije zbog finansijskih (pred)uslova uglavnom bili nedo-

stupni domaćim antropolozima. Prema autoru, urbane legende predstavljaju najbolji primer kako je moguće proučavati američki folklor sa bilo koje tačke zemljine kugle pa i iz Srbije.

U eseju pod nazivom *Urbane legende u antropologiji folklora* Kovačević nas upoznaje s osnovnim pristupima u istraživanju, proučavanju nastajanja/evolucije i širenja/difuzije urbanih legendi, naglašavajući kako je potrebno utvrditi uzroke recepcije ili odbijanja određene legende u određenoj sredini, kao i načine i obim nje transformacije. Stav autora je da istraživanja urbanih legendi koje su registrovane u Srbiji mogu mnogo toga reći o vrednosnom sistemu, kulturnom miljeu, i društvenim relacijama u našoj zemlji.

Naredno poglavlje *Betonirani Kadilak* za temu ima jednu od klasičnih legendi "automobilskog ciklusa". Kako će se analizom pokazati, legenda se javlja u dve osnovne varijante predstavljajući američku i evropsku verziju priče. Prva varijanta, registrovana u Americi, nazvana "Sumnjičavi muž i štedljiva žena" govori o vozaču mešalice za beton koji je posumnjao u neverstvo žene i sipao beton u luksuzni automobil parkiran ispred svoje kuće (mислеći da pripada ženinom ljubavniku) da bi kasnije saznao da su ta kola bila namenjena njemu kao poklon od žene koja je dugo i naporno štedela. Varijanta "Neverna žena" dominantna je u evropskim javljanjima legende o betoniranom automobilu, i svodi se na stvarno neverstvo žene i pokušaj muževljeve osvete koja je usmerena ili na stvarnog ljubavnika ili na pogrešnu osobu. Autor pristupa analizi legende raščlanjujući sve varijante i podvrste na sastavne delove – legende, te u svakoj varijanti i podvrsti izdvaja aktere, uzročnika sumnje, način provere sumnje, nameravani objekt osvete, nanetu štetu i završni status glav-

nog aktera. Da bi se utvrdilo kakvu poruku legenda nosi, prema Kovačeviću, potrebno je sagledati šta evropske i američke varijante legende govore kada je reč o socijalnom odnosu na nivou braka i porodice, ekonomskom položaju i ekonomskom sistemu uopšte, kao i o načinima uspostavljanja i promene odnosa između različitih društvenih grupa. Evropska legenda govori o društvu koje je čvrsto strukturirano i zatvoreno za vertikalnu pokretljivost, dok američka verzija poručuje da se uz porodičnu slogu, rad i štednju mogu postići željeni ciljevi. Autor nasuprot ranijim interpretacijama smatra da je ova legenda evropskog porekla i da je kasnije importovana (i transformisana) u Ameriku.

U eseju naslovljenom *Porše i kolači* razmatraju se dve teme često prisutne u urbanim legendama – jeftino kupljena skupa stvar i skupo plaćena bezvredna stvar. Prva legenda govori o prodaji izuzetno skupog automobila po veoma niskoj ceni od strane udovice-napuštene žene koja se time sveti mužu. Druga legenda priča o velikoj svoti novca što je žena morala da izdvoji da bi platila recept kolača koji joj se dopao u restoranu. Navedene legende čine deo sveta muških priča o automobilima odn. sveta ženskih priča o receptima i kolačima. Obe legende govore o opoziciji jeftino-skupo i obe govore o njenom logičkom narušavanju, kao i o šteti koju je neko pretrpeo i osveti kojom je pokušao da se revanšira. Kroz analizu pojedinačne narativne strukture ovih legendi i njihovog dovođenja u vezu pokazuje se da se priča u obe legende bazira na kontrastiranju pravno definisane i pravno ne-definisane akcije. Prema Kovačeviću, poruka legendi postaje očigledna u kontekstu pravnog sistema u kome su nastale – u anglosaksonskom sistemu "Common Law" ili sistemu precedentnog prava, te

da je nepotpuni ugovor osnov na kome legende grade svoje značenje. Legende imaju etnojurisprudencijski sadržaj zato što savetuju običnog Amerikanca da ne preduzima nikakve radnje koje mogu imati pravne posledice bez prethodne konsultacije sa advokatom, što bi značilo da time obe legende mogu predstavljati i vešt advokatski advertajzing.

U sledećem poglavlju *Cokelore* prikazane su urbane legende koje se odnose na napitak i kompaniju "Coca-Cola". "Cokelore" zauzima značajno mesto u merkantilnim legendama usmerenim na velike korporacije i negativne načine na koje ih javnost percipira. Legende o koka-koli svrstane su u skladu sa Fajnovom klasifikacijom u narative o zlim korporacijama, korporacijama nemara i korporacijama prevare. Razmatranjem teze da urbane legende mogu nastajati kao nekonstruisani društveni problemi analiziraju se legende koje govore o mormonskom vlasništvu kompanije, zatim priče o štetnosti sastojaka samog napitka koji može da rastvori i najotpornije materijale, da izazove zavisnost ili smrt, i legende koje govore o nebrizi u punjenju flaša i miševima koji su usled te nebrige pronađeni prilikom konzumiranja koka-kole. Na primeru urbanih legendi o razarajućem dejstvu koka-kole vidi se da ono što je bila tema neuspešnog konstruisanja društvenih problema (kao štetnost kofeina i šećera) nije postalo tema urbanih legendi. Priče o pronalazenju miša u flaši koka-kole i nadoknadi koju je kompanija isplatila oštećenom, prema Kovačeviću, predstavljaju i priče o dobitnicima – iznenadnom bogatstvu odnosno podvrstu legendi o slučajnom bogaćenju, gde je transformacija nesreće u sreću glavni narativni pogon ovih priča.

U narednom eseju *Kuka ili sekira* razmatra se jedna od klasičnih američkih urbanih legendi – o manijaku koji ima kuku

umesto ruke i prepada zaljubljene parove parkirane na "Lover's Lane". Legenda je žanrovski određena kao tinejdžerska jer se prenosi i priča unutar te generacije. Autor legendu o "Kuki" posmatra u bliskoj vezi sa legendom o smrti dečka ("Boyfriend Death") i za razliku od dosadašnjih folklorističkih tumačenja koja nisu išla dalje od ukazivanja na tekstualnu sličnost ove dve legende, tu sličnost koristi kao potencijalno analitičko oruđe. Legenda o dečkovoj smrti ima tragičan kraj, dok se priča o Kuki završava srećno, i kako Kovačević primećuje upravo je kuka element transformacije tragične legende u legendu sa srećnim krajem. Kako je period najranijeg javljanja legende o manijaku sa kukom vreme kada se pojavljuje Diznijev film o Petru Panu može se pretpostaviti da je lik Kapetana Kuke dao instrument za srećni preokret priče. Poruka sadržana u ovim legendama je upozorenje da se izbegava Lover's Lane, kao i moralni stav prema vremenu prigodnom za stupanje u seksualne odnose i braku kao socijalnom okviru seksa.

Završni esej *Ko je ubio Džoa Magarca?* posvećen je analizi nastanka mitskog heroja američke čelične industrije. Folkloristi su priču o "džinu iz pitsburških čeličana" svrstali u fejklorne tvorevine jer je njen nastanak vezan za tekst Ovena Frensisisa iz 1931. godine. Kovačević u analizi polazi od Frensisovog teksta u nastojanju da reši dilemu da li je taj tekst pravi fejklor ili je potpuna fejklorizacija nastupila sa kasnijim varijantama. Moguće folklorno poreklo Frensisove priče uočava se u postojanju elemenata folkloru "starog kraja", zemalja porekla radnika-imigranata i to onih etničkih grupa koje u svojim vokalnim imenima imaju reč "magarac". Autor ističe da sudbina mnogih fejklornih tvorevina pokazuje da im se dogodila naknadna fejklorizacija i da su postale legitiman deo kolektivnog pripovedanja. Kovačević za-

tim lik Džoa Magarca posmatra kroz okvir tipologija radničkih priča i socijalnih tipova Orina Klepa, ukazujući da Džo Magarac kao oličenje antiradničkih interesa i kao suprotnost onome čemu su radnici težili, nije mogao biti njihov heroj već da on pre odgovara liku "nitkova", dok ga elementi podsmeha prisutni u priči o njemu približavaju tipu "lude" u Klepovoj tipologiji. Takođe, Džo Magarac pripada i tipu mučenika heroja, ali mučenika za stvar kompanije a ne za prava radnika. Nastanak lika Džoa Magarca, prema Kovačeviću, moguće je tumačiti i u svetlu Tejlorove "naučne organizacije rada" u kome su favorizovani najbolji, najači, i najspretniji radnici što je neposredno ugrožavalo sve ostale i dovodilo do radničkih pobuna i štrajkova.

Značaj ove studije u prvom redu je njen pionirski karakter. Knjiga predstavlja izuzetan uvod u proučavanje urbanih legendi, upoznaje nas sa pristupima najznačajnijih folklorista, sumirajući dosadašnja proučavanja ovog fenomena, uz originalna zapažanja autora. Iako prevažno namenjena domaćoj stručnoj javnosti (antropološkoj i folklorističkoj), zbog lakoće jezika kojom je pisana kao i popularnosti i rasprostranjenosti tematike u svakodnevnom životu knjiga "Urbane legende" može biti vrlo zanimljiva i široj čitalačkoj publici.

Ana Banić-Grubišić

Данијел Синани, 2009. Русаље. Београд: Српски генеалогски центар и Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета. Етнологишка библиотека књ. 41, 334 стр.

Истраживања народних религија европских народа током већег дела двадесетог века била су вођена идеја-

ма о томе, најчешће, да постоје, односно да су постојали национални или пан-национални пантеони које је могуће реконструисати, затим да постоје аутентичне етничке културе које одражавају "дух народни", ма шта то значило, те да је на основу религијских појавних аспеката самих по себи могуће објаснити неки религијски комплекс, не обраћајући, при том, пажњу на његово место у друштвеној структури. С друге стране, истраживања феномена, присутних у традицијској култури, која су имала везе с медицинском, комуникацијом или културном експресивном артикулацијом било које врсте, уколико нису била усмерена на искључиво технички аспект тих феномена, била су вођена идејом постојања некакве народне психологије, односно посебних народних психологија – за сваки народ по једне.

Русалски ритуал као да је остајао изван јасне идејне оријентације таквих истраживања, с обзиром на то да је било тешко дефинисати којој од две области "припада" – народној религији или етнопсихологији – пошто је указивано на таква његова формална својства која би га могла сврстати у оба истраживачка домена, а са друге стране, није задовољавао основне интересе истраживача у тим областима: није сугерисао "култ" неког заборављеног божанства, био асоцијативан у смислу етничког идентитета, нити показивао јасне етнопсихолошке карактеристике, будући да је био својство одређене културне локалности, па још у "опасној" сфери просторног додира с другом етничком групом.

Можда баш због свега тога, био је предмет истраживања, практично, као самосвојан и самодовољан културни феномен, од стране истраживача из